

برنامه آمایش استان لرستان*

۱- ضرورت تهیه برنامه آمایش سرزمین

آمایش سرزمین بر خلاف رویکرد بخشی، با رویکرد همه سونگر در چارچوب توسعه فضایی، سعی دارد با پدیده عدم تعادل‌های منطقه‌ای برخورد کرده و راه‌کارهای مناسب را برای تحقق توسعه متوازن، همه‌جانبه و پایدار در سطح سرزمین، ارائه نماید. حرکت کشورهای در حال توسعه در مسیر توسعه پایدار، مستلزم توجه به سطوح منطقه‌ای و محلی در برنامه‌ریزی توسعه است که در چارچوب نظام برنامه‌ریزی بخشی، به دلیل تمرکزگرایی، دستیابی به آن امکانپذیر نیست.

در پی احساس چنین نیازهایی در فرآیند توسعه پایدار و همه‌جانبه کشورهای جهان، و از جمله ایران، مفاهیم دیدگاه‌های نظری و روش‌های برنامه‌ریزی به‌تدریج متحول شده است تا ضمن پاسخگویی به موضوعات جدید مرتبط با توسعه، پاسخگوی نیازهای برنامه‌ریزی در سطوح منطقه‌ای و محلی از یک سو و سطوح فعالیت از سوی دیگر باشد. برنامه‌ریزی فعالیت و سکونت در پهنه سرزمین در ابعاد گوناگون ملی، منطقه‌ای و محلی و در زمینه‌های گوناگون فعالیت و با رویکردهای جامع‌نگری، پایداری و استفاده از علوم و فنون جدید در برنامه‌ریزی توسعه و به منظور تحقق اهداف نوین توسعه، در سال‌های اخیر در جهان رواج یافته است. مطالعه تجربه کشورهای مختلف جهان در رابطه با آمایش سرزمین در سطوح مختلف، درس‌های ارزشمندی از نظر ضرورت توجه به ابعاد گوناگون اجتماعی، قومی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی برنامه‌ریزی به ما می‌آموزد. مطالعه دیدگاه‌های نظری مؤخر در این زمینه، ضرورت تعمق در اندیشه‌های توسعه براساس اصول پایداری، حفاظت از میراث طبیعی و فرهنگی، تکیه برنامه‌های توسعه منطقه‌ای و آمایش سرزمین بر منابع انسانی، سرمایه‌های اجتماعی، دانش بومی و توسعه

* امید امیدی شاه آباد کارشناس ارشد دفتر برنامه ریزی و بودجه استانداری لرستان

درونزا همزمان با تحکیم ارتباطات با جهان و ایجاد پیوندهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در چارچوب تعامل جهانی، را بیش از پیش مطرح می‌سازد.

انتظار می‌رود، سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران، برنامه‌ریزان، متفکران و کلیه دست‌اندرکاران توسعه استان‌ها در تعامل سازنده با یکدیگر، بتوانند در چارچوب توسعه ملی و برنامه آمایش سرزمین، برنامه آمایش استان‌های کشور را متناسب با شرایط و ظرفیت‌های توسعه هر استان تدوین و اجرا نمایند. تعامل مستمر میان دست‌اندرکاران تدوین و اجرای برنامه‌های آمایش استانی با مرکز ملی آمایش سرزمین می‌تواند در حل به‌موقع مشکلات و رفع موانع موجود بر سر راه توسعه استان مؤثر باشد. انتقال تجربه‌های عملی استان‌ها در این زمینه نیز می‌تواند در حرکت توسعه در آینده مثمر ثمر باشد.

۲- مفهوم آمایش سرزمین

برنامه آمایش استان سندی است که برای تحقق توسعه پایدار فضایی، مجموعه اهداف، راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی بخش‌های دولتی و غیردولتی (عمومی، خصوصی و تعاونی) استان را از نظر فضایی و یا به بیانی دیگر در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی در بر می‌گیرد. این برنامه در چارچوب چشم‌انداز، اهداف توسعه ملی و جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین و در تعامل با سطوح استانی، ملی و جهانی؛ با رویکردی توسعه‌گرا، مشارکت‌جو و انعطاف‌پذیر تهیه می‌شود.

۳- هدف از تهیه برنامه آمایش استان

هدف از تهیه برنامه آمایش استان لرستان دستیابی به سندی است که سازمان فضایی منسجم، اثربخش، مبتنی بر احصاء و بکارگیری روش‌های اجرایی را برای دستیابی به توسعه پایدار استان لرستان در چارچوب توسعه ملی مبتنی بر اصول مصوب آمایش سرزمین به شرح زیر ارائه نماید:

- ۱) ملاحظات امنیتی و دفاعی،
- ۲) کارآیی و بازدهی اقتصادی،
- ۳) وحدت و یکپارچگی سرزمین،
- ۴) گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای،
- ۵) حفاظت محیط‌زیست و احیای منابع طبیعی،

- ۶) حفظ هویت اسلامی، ایرانی و حراست از میراث فرهنگی،
۷) تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور،
۸) رفع محرومیت‌ها، به خصوص در مناطق روستایی کشور

۴- ملاحظات اساسی در تهیه برنامه آمایش استان

- ۱) از آنجاییکه در برنامه‌ریزی آمایشی، یکپارچگی بین رشته‌ای و یا چند رشته‌ای مورد نظر است، توجه به متدهای تحلیل یکپارچه ضروری است و نتایج براین اساس مورد بررسی قرار می‌گیرد.
- ۲) در حالیکه برنامه‌ریزی آمایشی مستلزم توجه به تمام عرصه‌های زندگی انسانهاست، اما دستیابی به توسعه در تمامی ابعاد آن به صورت همزمان امکان‌پذیر نیست. لذا در عمل با توجه به اولویتهای تعیین شده بر موضوعات کلیدی متمرکز می‌شود.
- ۳) ماهیت بین رشته‌ای و پویای آمایش سرزمین ایجاب می‌کند که سند نهایی نسبت به تغییرات احتمالی انعطاف‌پذیر باشد.
- ۴) برنامه آمایش استان باید به سه سؤال اساسی زیر پاسخ دهد:
- ✓ در حال حاضر استان چه موقعیتی دارد (ارایه تحلیل از نقاط قوت و ضعف، فرصتها و تهدیدها).
 - ✓ استان به کجا می‌خواهد برود (چشم‌انداز، اهداف اصلی، اولویتهای مبتنی بر جهت‌گیری‌های آمایش).
 - ✓ استان چگونه به اهداف تعیین شده دست می‌یابد.
- ۵) از آنجاکه تحقق اهداف، نظریه‌ها و دیدگاه‌های بلندمدت آمایش استان در چارچوب آمایش ملی قابل دستیابی است، بنابراین برنامه آمایش استان بایستی در سازگاری کامل با اهداف توسعه پایدار ملی تهیه شود.
- ۶) از آنجاییکه امنیت مفهومی فراگیر و شامل تهدیداتی مانند بلایای طبیعی، تکنولوژی، اقتصادی، سیاسی، امنیتی و دفاعی است که روند و برنامه‌های توسعه پایدار کشور یا مناطق و استان‌ها را با مشکل جدی مواجه می‌سازد، بنابراین در تهیه برنامه آمایش استان و به منظور مدیریت روند توسعه پایدار استان بایستی مورد توجه اساسی قرار گیرد.

شرح خدمات کلی برنامه آمایش استان

شرح خدمات تهیه برنامه آمایش استان لرستان در دو بخش اصلی توسط مرکز ملی آمایش سرزمین تدوین گردیده است که بخش اول با عنوان تحلیل وضعیت و ساختار شامل پنج فصل به شرح ذیل و بخش دوم نیز با عنوان برنامه‌ریزی و سیاستگذاری سه فصل ذیل را در بردارد.

بخش اول- تحلیل وضعیت و ساختار

- ۱- فصل اول: تحلیل وضعیت استان
- ۲- فصل دوم: تحلیل ساختار فضایی موجود
- ۳- فصل سوم: توصیف و تحلیل پیوندهای اصلی بین سکونتگاه‌ها
- ۴- فصل چهارم: ملاحظات دفاعی-امنیتی در آمایش استان
- ۵- فصل پنجم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از مطالعات

بخش دوم- برنامه‌ریزی و سیاستگذاری

- ۶- فصل ششم: پیش‌بینی و آینده‌نگری
- ۷- فصل هفتم: برنامه‌ریزی و سیاستگذاری
- ۸- فصل هشتم: مدیریت آمایش استان

نحوه انجام مطالعات برنامه آمایش استان لرستان

مرحله اول مطالعات آمایش استان لرستان در سال ۱۳۸۶ پس از انعقاد قرار داد با شرکت مشاور سبز اندیش پایش جهت انجام فصل های اول و دوم شرح خدمات شروع گردید. شرکت مشاور نیز پس از ارائه چندین مرحله گزارش انجام فعالیت و همچنین انجام اصلاحات مورد نظر کارشناسان دفتر برنامه ریزی و بودجه، نهایتاً در تیرماه ۱۳۸۸ مطالعات را در دوازده جلد، به کارفرما تحویل داده و با ارائه آن در جلسه کارگروه آمایش، محیط زیست و توسعه پایدار مرحله اول مطالعات به تصویب کارگروه رسیده است.

همچنین جهت انجام مرحله دوم مطالعات آمایش استان لرستان مقدمات برگزاری مناقصه محدود فراهم گردیده تا در کوتاهترین زمان ممکن انجام مطالعات این مرحله نیز آغاز گردد. قابل ذکر است که شرح خدمات تفصیلی مرحله اول مطالعات آمایش استان لرستان که توسط شرکت مشاور مجری سبز اندیش پایش به پایان رسیده است در همین سایت موجود است.

شرح خدمات تفصیلی برنامه آمایش استان

بخش اول - تحلیل وضعیت و ساختار

۱- فصل اول: تحلیل وضعیت استان

۱-۱- تحلیل وضعیت منابع طبیعی و محیط زیست

۱-۱-۱- تحلیل موقعیت استان

۱-۱-۲- تحلیل پستی و بلندی‌ها

۱-۱-۳- تحلیل حوضه‌ها و زیرحوضه‌های آبریز

۱-۱-۴- تحلیل موقعیت اقلیمی

۱-۱-۵- تحلیل زمین شناسی و منابع معدنی

۱-۱-۶- تحلیل محیط زیست

۲- تحلیل اجتماعی و فرهنگی

۲-۱- تحولات جمعیت در سه دهه گذشته

۲-۲- تحلیل نظام شهری استان

۲-۳- تحلیل نظام روستانشینی و عشایری استان

۲-۴- تحلیل وضعیت فرهنگی استان

۲-۵- سرمایه اجتماعی

۲-۶- تحلیل سیاسی-اداری و سازمانی

۲-۶-۱- تحلیل ساختار سیاسی قدرت در استان

۲-۶-۲- ارزیابی نظام تصمیم‌گیری و مدیریت در استان

۲-۶-۳- پیوند دولت - ملت

۷-۲-۱- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از وضعیت اجتماعی فرهنگی (نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید)

۳-۱- تحلیل اقتصادی

۱-۳-۱- تحلیل ویژگی‌های اقتصادی جمعیت

۲-۳-۱- تحلیل زمینه‌های فعالیت اقتصادی برحسب بخش‌های اصلی

۱-۲-۳-۱- ساختار صنعتی و معدنی استان از نظر پراکندگی، تخصصی شدن، شکل‌گیری زنجیره‌های تولید و خوشه‌های صنعتی

۲-۲-۳-۱- ساختار کشاورزی استان (به تفکیک زراعت، باغداری، دامداری، شیلات و آبی‌پروری و ...)

۳-۲-۳-۱- ساختار خدمات استان (به تفکیک پشتیبان تولید، بازرگانی، گردشگری، حقوقی، آموزشی، درمانی، بیمه و ...)

۴-۲-۳-۱- تحلیل پیوندهای درون‌بخشی و بین‌بخشی در اقتصاد استان

۵-۲-۳-۱- جمع‌بندی

۳-۳-۱- تحلیل ویژگی‌های زیربنایی

۱-۳-۳-۱- شبکه ارتباطات

۲-۳-۳-۱- شبکه حمل و نقل

۳-۳-۳-۱- شبکه انرژی

۴-۳-۳-۱- فعالیت‌های استحصال و شبکه انتقال آب

۴-۳-۱- تحلیل عرصه‌های فعالیت اقتصادی

۱-۴-۳-۱- اقتصاد شهری

۲-۴-۳-۱- اقتصاد روستایی

۳-۴-۳-۱- اقتصاد نواحی خاص (مناطق ویژه و تخصصی، جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی و ...)

۵-۳-۱- تحلیل اقتصاد کلان استان و جایگاه آن در سطح ملی در ۵ سال گذشته

۶-۳-۱- تحلیل سازمان فضایی فعالیت‌ها

۷-۳-۱- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از وضعیت اقتصادی (نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید)

۲- فصل دوم: تحلیل ساختار فضایی موجود

۱-۲- تحلیل ساختار سکونتگاهی

۱-۱-۲- توصیف عناصر نظام سکونتگاهی (انواع سکونتگاهها)

۱-۱-۱-۲- شهرها

۲-۱-۱-۲- روستاها

۳-۱-۱-۲- فعالیتها

۲-۲- تحلیل سایر عناصر ساختار فضایی

۱-۲-۲- مناطق طبیعی

۲-۲-۲- سایر نواحی انسان ساخت (تحلیل پراکندگی فضایی و ارتباط آنها با سکونتگاهها)

۳-۲- تحلیل کارکردها و الگوی ارتباط بین آنها

۱-۳-۲- پیچیدگی کارکردی و مرکزیت سکونتگاهها

۱-۱-۳-۲- سکونتگاههای شهری

۲-۱-۳-۲- سکونتگاههای روستایی

۳-۱-۳-۲- تعیین پیچیدگی کارکردی و مرکزیت سکونتگاهها بر اساس شاخص های مربوطه

۲-۳-۲- مکانهای مرکزی

۱-۲-۳-۲- تعیین مکان های مرکزی

۲-۲-۳-۲- تعیین حوزه نفوذ مکان های مرکزی